

magie. Men heeft n.l. symbolische en magische tooverij. Bij de symbolische tooverij verricht de toovenaar een handeling, die het betooveren voorstelt, b.v. hij doorsteekt het beeld van hem, dien hij betooveren wil, hij blaast in de richting van zijn huis, of iets dergelijks. Maar bij de magische tooverij staat het anders. Daar wordt rechtstreeks op geheel onzichtbare wijze een schadelijken invloed geoefend door den toovenaar op het voorwerp, dat hij betooveren wil. Bij de magie wordt dus een onbekende geestkracht van den toovenaar verondersteld. Bij de symbolische tooverij een geestelijken band tusschen den persoon, die wordt bedoeld, en het voorwerp, dat b.v. wordt doorboord. Beide nu, de symbolische en de magische tooverij heeten met één woord: „tooverij“.

Nu heeft ook dit beteekenis voor de religieuze volkskunde. Immers het volk in zijn breeden zin geloofd van den symbolischen toover niet veel, maar voor de magische tooverij is men in 't gemeen zeer bevreesd. En wie het volk verstaat, begrijpt zóó, hoe het mogelijk is, dat op de vraag: „geloofd ge aan tooverij?“ iemand antwoordt niet „neen“, terwijl men op de vraag: „zijt ge bang voor heksen?“ een niet erg christelijk antwoord krijgt.

Ook hier geldt het, dat een goede onderscheiding noodig is om wél te verstaan.

Moeilijker wordt evenwel dat onderscheiden, wanneer het er om gaat na te gaan, wat onder een bepaald volksdeel door een bepaald woord wordt uitgedrukt. De religieuze volkskunde komt telkens weer in aanraking met termen, die in de dogmatiek een vaste beteekenis hebben, met begrippen, door een vast woord uitgedrukt, welk begrip dan weer een vasten inhoud heeft.

Neem b.v. het woord „schuld“. Hoeveel is er voor de dogmatiek niet aan gelegen om zulk een begrip juist te definieeren. Nu komt men in een streek, waar men als jong predikant vertelt: „schuld is verplichting tot straf“. Ik neem nu deze definitie maar, al weet ik, dat in 1917 er een debat tusschen Prof. Bavinck en Prof. v. Zevenbergen over deze definitie plaats had.

Maar hoe verbaasd zijt ge, wanneer den volgende morgen door een ouden ouderling, die nogal wat las, U wordt gezegd: „dominee, ge bedoelt het gisteren wel goed, maar heel veel menschen waren het toch niet met U eens toen ge het over die schuld hadt“. Ge maakt U dan al klaar om U te verdedigen. Maar dat hoeft niet. De man zal zeggen: „dominee, ge bedoelt het wel goed, maar wij hier zeggen als wij dat bedoelen: „schuldigheid“. Schuld is er wanneer je oorzaak van iets bent“.

Dan staat de dominee wel even wonderlijk te kijken. Maar hij moest weten, dat in die streek men deze terminologie heeft: wanneer iemand een ander mensch doodt, omdat die andere hem eerst tarte, dan zegt het volk in zulk een streek: „de eerste éf de schuld, mår de leste de schuldigheid“. Wanneer een bakker zijn deur open laat staan, en een arme bedelaar neemt een brood weg, dan heeft de bakker de schuld, en de bedelaar de schuldigheid. Zoo zullen we verstaan, dat het niet onverschillig is, wil men zich ook omtrent godsdienstige dingen verstaanbaar maken, of men de volksterminologie kent. Ook al geldt in dit geval de genoemde definitie min of meer van „schuld“, dat begrip is veel te vaag. „Schuldigheid“ spreekt tot de menschen.

Zoo zouden voorbeelden te over zijn aan te halen. Woorden als heiligheid, rechtvaardigheid (dit woord heeft in sommige streken de beteekenis van „eigen-gerechtigheid“), goedigheid, enz., worden maar al te vaak door het volk gebruikt in een anderen zin, dan onze Gereformeerde dogmatiek eraan geeft.

Hier nu komen we in aanraking met de literarische maak van de religieuze volkskunde. En zoowel de literator als de theoloog hebben hier een terrein, dat uitermate interessant is.

Het zou ons te ver voeren om na te gaan, welke oorzaken er voor zulk een spraakverwarring in het spel zijn.

Wel merken we op, dat heel dikwijls de volkspraak mooie nuanceeringen geeft, die wij zóó niet goed in het Nederlandsch kunnen weergeven, zonder „gewild“ te schijnen.

Ook hier weer kan de religieuze volkskunde mooi werk doen, door de theologen, speciaal de dogmatici, attent te maken op wat de volkswijsheid aan juiste uitdrukking vond.

En ook hier kan en mag de religieuze volkskunde wijzen op de veelvormigheid, niet alleen van het religieuze leven, maar ook van de menschelijke taal om de groote dingen Gods uit te drukken. Een veelvormigheid, die een belofte is van een volmaaktheid, waar het onjuiste in alle uitdrukking heen is.

Dat onjuiste hier op aarde heeft ons vak te wijzen.

Het heeft de feiten te toonen.

Opdat ook hier verbetering, die in de rechtvaardigheid is, worde gebracht door Gods Woord.

J. WATERINK.

UIT DE SCHRIFT.

Een getuigenis.

„Geloofd zij de God van Sadrach...“
Daniel 3: 28.

Van feiten gaat bekoring uit.
Hier is het hof van Babel bezig ze te verzamelen.
Ze hadden het heetste vuur gemaakt.
Een vuur, dat de stokers doodde.
En nu vinden ze menschen vleesch, hoofdhaar en kleederen, die uit het vuur komen zooals ze er ingegaan zijn.

Zelfs de reuk des vuurs brengen ze niet mee uit den oven.

Bovendien mag elk met eigen oogen zien wat er gebeurd is, zoodat er geen wetenschappelijk man noodig is om het feit te constateeren.
't Gevolg blijft dan ook niet uit. Namens de gansche vergadering geeft de koning een eervolle vermelding aan de macht, die dit feit tot stand gebracht heeft.

Die macht is niet zijn God, maar de God van een ander dan hij.

Ook is ze niet een soevereine almacht, maar alleen engelenmacht, die gedeeld wordt met anderen.

Zelfs geldt de lof niet den God van Israël, een volksgod in de oogen der Babyloniërs.

De God des hemels en der aarde is hier afgedaald tot den rang van een persoonlijke godheid. De God van Sadrach c.s. wordt geprezen.

Toen Sadrach Hem verkondigde als de machtige om te verlossen, hoorde niemand naar hem. Integendeel de toorn van den vorst werd opgewekt door den toon van lijdelijk verzet in de rede van Sadrach. Maar nu hebben de feiten gesproken.

Met welk gevolg? Dat zij, die onvatbaar waren voor het Woord Gods, in enthousiasme geraken over Zijne daden. Ze hebben respect gekregen voor het persoonlijk godsdienstig geloof van de drie vrienden. Hun haat tegen God is tot staan gekomen. Ze worden nu weer vatbaar om Zijn Woord te hooren.

Babel is de bakermat van het imperialisme.

Daardoor botst het met 't ware geloof.

Want het geloof in den waarachtigen God en in Christus, dien Hij gezonden heeft, is ook imperialistisch.

Het is niet tevreden met een mindere plaats. Tegenover het beeld met een gouden hoofd verschijnt de granietsteen, die het goud vermaakt. In dat graniet van Christus eeuwig koninkrijk is het geloof gegrond.

Tegenover Babels tooverij stelt het de ware wijsheid, die van boven is.

Tegen de macht van het vuur stelt het de kracht des gebeds.

Om die reden is het geloof bij de wereld gehaat. Nebukadnezar moet het in bescherming nemen, omdat er (zooals de nieuweren lezen) geen andere god is, die alzo veracht wordt.

Hij zelf blijft bij zijn menschevergoding. Zijn beeld, dat achttmaal langer is dan breed, het voetstuk van 12 el er af gerekend, heeft waarschijnlijk de gedaante van een mensch. Het is geheel van goud, want de koning geloofd niet in zijn afdaling tot leem.

Doch naast dit valsche imperialisme mag het geloof van Sadrach blijven staan als een persoonlijke zaak, die geëerbiedigd moet worden.

Met die overwinning moet God tevreden zijn. Daartegen verheft Babels vergadering geen enkel protest.

En het Koninkrijk Gods aanvaardt deze positie. Het trekt zich tijdelijk terug in enkele schitterende persoonlijkheden, in karakters van graniet.

Om straks weer daarvan uit te gaan, veroverend gezin en maatschappij, wetenschap en kunst, zedelijk en godsdienstig leven.

Nog blinkt het graniet van Gods Koninkrijk ver boven Babels goud.

De drie jongelingen spreken nog, nadat zij gestorven zijn.

Maar Christus, de hoeksteen van graniet, spreekt tot de wereld, terwijl Hij leeft.

Hij overtuigt door Zijn Geest de wereld van zonde, gerechtigheid en oordeel.

Zijn Woord is daartoe het onfeilbare middel. Hij deed een wereldkerk verrijzen uit den aschhoop van Israëls volksbestaan.

Haar invloed deed op alle terreinen de beginselen van Gods Koninkrijk uitstralen.

Haar ontrouw doet haar echter menigmaal in ballingschap gaan.

Het rijk van Christus trekt zich dan terug in de christelijke persoonlijkheid en de schelp van dezen parel het huisgezin.

Dit is veelal de positie van Gods volk in onze dagen.

Naar Gods Woord door ons verkondigd luistert de wereld niet. Ons lijdelijk verzet tegen de machtsoverschrijding van het valsche imperialisme wekt haar toorn op. In de verte walmt reeds de zevenmaal heetere oven.

Nu komt het aan op daden des geloofs.

Zijt gij bereid die tot stand te brengen?

Geen daden die gepubliceerd worden door op de markt te trompetten.

Maar daden waaruit blijkt uw onkreukbare trouw aan Christus en die voor zichzelf spreken.

Sadrach en zijn vrienden bereidden zich voor den strijd door het onderzoek van Gods Woord, door het bidden pleiten op de beloften Gods; doet gij dat ook?

Sadrach en de zijnen deden door hun wandel zulk een goede reuke van hun leven uitgaan, dat hun vijanden niets op hen konden aanmerken, dan alleen hun taal vasthouden aan den godsdienst der vaders. Is ons leven even onberispelijk?

Sadrach's kring vreesde niet, maar kwam vrijmoedig uit voor zijn beginselen, zelfs bij de grooten der aarde. Zijt ook gij een Christusbelijder tegenover de goud- en arbeids-koningen van dezen tijd?

In dien weg ervaart uw geloof ook daden van verlossing. Uitredingen waarop niemand had gerekend. Gebedsverhooringen die uw eigen begeerten overtreffen. Bestrafingen uwer vijanden, zoodat zij moeten verstommen als zij lasteren.

En als dan de wereld uw godsdienst als de echte stempelt, en uw kinderen eerbied krijgen voor vaders en moeders God, zoo legt gij die hulde neder aan de voeten van het kruis, zeggende in uw hart: Geloofd zij de God en Vader onzes Heeren Jezus Christus, die ons gezegend heeft met alle geestelijke zegening. Deze dank aanvaardt God, maar ook wijst Hij de hulde niet af als men eenparig zegt:

„Geloofd zij de God van Sadrach!“

KERKELIJK LEVEN.

Twee klippen.

XI.

In deze artikelen zal gehandeld worden over het Kerkisme en het kerkelijk Indifferentisme.

Eerst over het Kerkisme.

In verschillende vormen komt dit voor.

Voorreest, wanneer iemand beweert, dat er buiten zijn kerk geen zaligheid is.

Vervolgens, wanneer hij het instituut, waartoe hij behoort, als de alleen ware kerk beschouwt en alle andere valsche noemt.

Ten derde, wanneer hij in zijn kerk niet ziet de meest zuivere, maar de zuivere, wanneer hij haar zuiverheid niet relatief, maar absoluut opvat.

Ten vierde, wanneer hij politiek, schoolwezen, wetenschap en kunst en zoo menig ander levensstelsel afhankelijk maakt van de institutaire kerk.

Ten vijfde, wanneer men zijn lidmaatschap der geïnstitueerde kerk practisch genoegzaam acht om het eeuwige leven te beerven.

Alles dient gewaarachtigd tegen het kerkelijk Indifferentisme.

Vooraf wenschen we er op te wijzen, wat hiermee niet wordt bedoeld.

Men mag er niet toe rekenen de toenemende onkerkelijkheid in onze dagen, want het woord zegt het zelf, dat van kerkelijk Indifferentisme hierbij geen sprake kan zijn.

Ook mag hier niet gedacht worden aan die buitenlandsche stroomingen, die van het kerkelijk instituut als zoodanig niets meer weten willen.

Het kerkelijk Indifferentisme komt op uit de overschatting van het leerstuk der heilige algemeene christelijke kerk. De kerk, in haar aardse verschijningen, wordt tot hijsak gedegradeerd.

Het meest konsekwente Indifferentisme stelt alle uitwendige kerken met haar kansen, ambten en heiligmaken op één en dezelfde lijn.

Onderzoeken we de argumenten, die vóór het Indifferentisme worden aangevoerd.

Een van de meest gebruikte argumenten is wel dit: Christus zal in den dag des oordeels niet vragen, tot welke kerk als instituut zij hebt behoord. Dit houdt evenwel geen steek. Christus zelf heeft de institutaire kerk ingesteld. Kan de kerk als instituut Hem dan ooit onverschillig worden?

Neen, de kerk als instituut kan Christus niet onverschillig worden.

Wat er na Zijn instelling met haar is geschied kan Hem niet koud laten.

Hij legt Zich niet gelaten bij haar vervorming neer.

En daarom moogt gij ook geen indifferentisme of onverschilligheid koesteren jegens het kerkelijk instituut.

Gij hebt Zijn voetstappen te volgen.

Hij, die ter kerkzuivering een gees van touwtjes vlocht en daarmee duchtig losstriemde op al wat den tempel ontheilige eischt dit, indien de omstandigheden het vorderen, ook van u.

Geen onverschilligheid, maar verterende ijver.

Dat verwacht Hij van Zijn geloovigen ten opzichte van de institutaire kerk.

Dat behoort ook tot wat de Schrift noemt, „den zin van Christus“.

Kerkelijk indifferentisme, kerkelijke onverschilligheid gaat thans bij velen door voor ruimte van inzicht en ruimte van hart.

Het tegendeel is echter waar.

Kerkelijk indifferentisme getuigt van kortzichtigheid en nauw zijn van hart.

Men begrijpt het niet, dat het bij het verschil tusschen de kerken gaat om de waarheid en om de waarheid alleen.

Men heeft het nog niet gevat, dat dit in het geding is: of Christus in Zijn kerk de wet zal stellen dan wel of menschelijke meeningen daarnavens of daarboven mogen geplaatst.

Die be-
veroorza-
Dagelij-
tot hun-
Maar-
geest op-
Ruimt-
Reken-
Wil ge-
blik ver-
Heeft-
voor de-
Prefer-
de duize-
danseik-
De „-
zelden-
stralen-
Een „-
heids“-
„Eeuw-
condair“
Dit ges-
Wispel-
hem hoe-
Als hij-
op den-
Het ge-
is heden-
Het pa-
ren, kraf-
anders, t-
ret artist-
de ene-
der auto-
religieu-
Er wo-
Vooraf-
Maar-
nomen-
Morgen-
zijn port-
niet, ik-
hem wel-
„eng“-
En de-
deden, b-
hun per-
vermoeie-
hem af,

Een ot-
op den-
Onder-
zeker tot-
Christu-
loopen.
Daarm-
Als in-
making-
zou on-
Men ze-
zoo geri-
Men ze-
tieven te-
de waar-
ningscha-
Men ze-
stervende-
consciën-
genootse-
lengen v-
Smart-
deren in-
kerk.
Men z-
verontwa-
tegen de-
slag op h-
hoe Hij-
Het ge-
kerk mo-
Maar-
doodverk-
verschille-
Bij het-
zonde ze-
Er mei-
Men k-
christen-
Welnu,
Op ver-
behooren-
Men he-
met hen-
en tot r-
Valle a-
het vroeg-
late men-
Wij al-
onze vad-
hebben-
Wij in-
Wij ge-
streden.
In onze-
gematigd-
hoer“ sp-
deden,

door op

are trouwen.
en.
zich voor
s Woord,
en Gods;

in wandel
gaan, dat
erken, dan
godsdiens
pelijk?
wam vrij-
le grooten
der tegen-
lezen tijd?
n van ver-
had ge-
begeerten
zoodat zij

at als de
d krijgen
die hulde
nde in uw
es Heeren
met alle
ardt God,
men een-

len over het
ne.

or.
dat er waten

thut, waar-
k beschouwt

niet zoet de
oor hij hoort
opvat.

wezen, welan-
levensstroom

antschap der
am acht om

kerkelijk in-

wat hiermee

nemende ont-
woord zegt
disme hierbij

in die buiten-
telijk institut

uit de over-
gealgemeen
luchte verschil-

me stelt alle
ambden en

vóór het in-

en is wel dit
niet vragen,
ord. Dit houdt
eest de insti-
als institut

tus niet on-

eschied kan

vervorming

rentisme of

kerkelijk in-

an touwtjes

op al wat
dien de om-

u.

ende ijver.

gen ten op-

noemt, „den

onverschillig-

ruimte van

kortzichtig-

het verschil

heid en om

dit in het

de wet zal

ingen daar-

Die beperktheid van blik wordt bij de meesten veroorzaakt door gemis aan historische kennis.

Dagelijks een historisch bad nemen zou zeker tot hun genezing bijdragen.

Maar — en hier hebt gij den invloed van den tijd-geest op de kerk — onze tijd voelt niet historisch.

Ruimt zooveel mogelijk traditie op.

Rekent veelal alleen met het tegenwoordige.

Wil gaarne alles naar de praktijk van het oogenblik veranderen.

Heeft in het generaal gesproken evenmin zorg voor de toekomst als eerbied voor het verleden.

Preferent het leven van den eendagsvlug boven de duizend- en meer-jarige levenskracht van Wodanseik of eeder.

De „religieuze“ mensch onzer dagen houdt niet zelden zijn schietgedachten voor „eeuwigheids“-stralen.

Een inval geldt hem dikwijls als een „eeuwigheids“-openbaring.

„Eeuwigheids“-mensch zich voelend leeft hij „secondair“, bij de seconde.

Dit geeft hem iets revolutionairs.

Wispelturigheid en windwijzerigheid beginnen hem hoelingszomeer te kenmerken.

Als hij eenigszins kan zet hij zijn geestelijk bezit op den worp van het oogenblik.

Het geestelijk gespeculeer, het geestelijk gokken is heden onrustbarend.

Het paleis, waarin de beeltenissen der voorvaderen, krachtmensen, die God vreesden en niemand anders, u aanstaren, breekt men af om er een cabaret artistiek voor in de plaats te bouwen, waar de eene ster na de andere verschiet in den nacht der autonome moraal. Zoo geschiedt het ook in het religieuze.

Er wordt in het „religieuze“ veel gedweept.

Voor met personen.

Maar de wijze heeft nog geen spoorkaartje genomen of hij is in de salons bijna al vergeten. Morgen heeft de dienstbode een ongelukje met zijn portret en mevrouw goedigt: het is zoo erg niet, ik wou het er toch niet laten staan. Ik vond hem wel een „snoes“, maar soms ook een beetje „eng“. Wie volgt?

En de getrouwen, die hem tot den trein uitgeleide deden, betrapten zich misschien bij de afgifte van hun perronkaartje al op de gedachte: het waren vermoeiende dagen, maar we zijn nu toch van hem af.

Een onhistorisch leven is altijd een van-den-hak-op-den-tak leven.

Onder de kerkelijke menschen leidt het wis en zeker tot kerkelijk indifferentisme.

Christus deed Zijn kerk een geschiedenis doorloopen.

Daarmede worde toch gerekend.

Als men maar meer studie maakte van de vrijmaking onzer kerken, het kerkelijk indifferentisme zou onder ons minder wortel schieten.

Men zou de verschillen tusschen de kerken niet zoo gering achten.

Men zou het gevoelen dat geen persoonlijke motieven tot kerkreformatie dreeven, maar liefde tot de waarheid, het opkomen voor het absolute koningschap van Christus over de gemeente.

Men zou inzien, hoe het weggestorven of wegstervende geslacht in de vorige eeuw om der conscientie wil geen vrede kon nemen met een genootschap, waarin naast de waarheid ook de leugen wordt verkondigd.

Smart zou oprijzen, omdat men zooveel broederen in het geloof moest achterlaten in zulk een kerk.

Men zou iets in zich voelen natrippen van de verontwaardiging der vaderen, die wat de overheid tegen de kerk bestond beschouwden als een aanslag op het recht van koning Jesus om te beslissen, hoe Hij Zijn kerk wilde zien ingericht.

Het geloof aan de heilige algemeene christelijke kerk moet krachtig gehandhaafd en beleefd.

Maar het mag niet overdreven worden tot een doodverklaring van historisch geworden, kerkelijke verschillen.

Bij het uitbreken van elke reformatie doet de zonde zich ongetwijfeld ook gelden.

Er mengt zich veel persoonlijks in.

Men kan een mede-christen soms niet meer als christen waardeeren.

Welnu, dit moet allengs uitslijten.

Op verwijdering van wie eigenlijk bij elkander behooren, mag nooit worden aangestuurd.

Men heeft toenadering en samenwerking te zoeken met hen, die met ons buigen voor één Christus en tot richtsnoer hebben één Woord.

Valle al het persoonlijke en soms kwetsende van het vroegere conflict weg, het verschil als verschil late men onaangetast staan.

Wij als zonen behoeven niet te herroepen wat onze vaderen in de vorige eeuw ter kerkzuivering hebben gedaan.

Wij mogen en wij moeten er trotsch op zijn. Wij gelooven, dat zij in de kracht van hun God streden.

In onze wijze van uitdrukking zullen wij vanzelf gematigder zijn dan zij. Over „Babel“ en „grootte hoer“ spreken wij niet, gelijk sommigen hunner deden.

Met personen uit andere kerken kunnen wij goedelijker ons onderhouden, dan zij dit vaak over zich konden verkrijgen.

Maar hun standpunt als zoodanig blijve onverzwakt het onze.

Door studie van de historie zal het duidelijk worden, dat er voor revisie, herziening geen reden bestaat.

Als zij den kerkelijken strijd niet hadden gestreden, dan moesten wij het doen.

Maar God heeft er hen toe verwaardigd.

En wij plukken de vruchten van wat zij hebben geplant.

Evenwel begaat het kerkelijk indifferentisme onder ons de zonde, dat het die vruchten laat rotten aan de boomen.

— 't Been in 't lid.

Van Ds H. Brouwer van Heemstede ontvingen wij het volgende schrijven:

Met genoegen voldoe ik aan de uitnodiging van Dr Hepp om mij in „De Reformatie“ even nader uit te laten over de „tegenstelling“, die ik op den Theol. Schooltag te Berde zou hebben gebracht.

Toen ik in het „Reformatie“-nummer van 30 Juni l.l. zijn artikel gelezen had, dacht ik werkelijk even: Onvoorzichtige referent, wat heb je uitgehaald om tegen een goed toegeruste generaal een maar zwak pistooltje te richten? „En in zekeren zin“ maakte ik dan „de eer van het blad“, waarvan Dr Hepp de terecht gezonde eindredacteur is.

Maar na en de stukken van Dr Hepp over „Twee klippen“ doorgezien te hebben en mijn eigen referaat te Kampen gehouden, kwam ik al gauw tot de conclusie, dat „de tegenstelling“ maar een kleinigheid is. Eigenlijk is er zelfs geen sprake van een pistooltje. Ik heb alleen op een klein onderdeel van de zevensluide tegen het „kerkisme“ geïntendeerd en gezegd: „Generaal, veroorloof me, u is wat al te optimistisch!“

De kwestie zit zoo. Het woord „tegenstelling“ plaatste ik voor dezen reeds tweemaal tusschen aanhalingsteekens, want ik heb het in m'n toespraak totaal niet gebruikt. De verslaggever, wist overigens lof toekomt voor zijn werk, heeft hier m'n uitdrukking wel wat al te zeer verscherpt.

Hieruit zal Dr Hepp dus begrijpen, dat door mij geen perscommuniqué is verstrekt. Inderdaad had ik het te druk gehad om vooraf zulk een uittreksel te schrijven. En de verslaggever ter vergadering zorgde blijkbaar voor vele bladen tegelijk, zoodat dat meer gaat, zoodat men zijne uitdrukking in alle bladen, die een verslag gaven, vond.

Maar dat wil niet zeggen, dat ik het te druk had om me goed rekenschap te geven van m'n onderwerp.

Reeds geruimen tijd vóór Dr Hepp, zijne artikelen over „Twee klippen“ begon te schrijven, had ik daarover gesproken in een studentenkring en op een bijeenkomst met belijdende leden mijner gemeente. Ook nam ik reeds voor Mei een uitnodiging aan om te Kampen te spreken. (Tusschen haakjes merk ik even op, dat dit heelemaal niet zegt, dat ik niet zou begeeren dat de tweemaal Kampen—Amsterdam een goede oplossing vond, waarvoor 't nu echter de tijd niet is.)

Inplaats van nu in den hreed over „Twee klippen“ te handelen, probeerde ik er tusschen door te stevenen en koos daarom nu als onderwerp: „Kerkelijk besef“.

Evenwel ik kon er niet buiten over kerkisme en kerkelijk indifferentisme een enkel woord te zeggen. Ik wees daarbij zelfs op Dr Hepp's artikelen. Een zoo waardig en vaardig scribent gaat men niet voorbij, als men juist in een tijd spreekt over een onderwerp, dat ook hij aanroert.

Eindelijk dan de bewuste „tegenstelling“.

In zijn eerste artikel van 5 Mei j.l. over „Twee klippen“ schreef Dr Hepp:

„Lant ik bij mijn bespreking met het kerkisme mogen beginnen.“

Gelijk ik reeds zeide neemt dit vele vormen aan.

De ergste vorm is wel deze, dat men aan de kerk als instituut de zaligheid bindt.

Voor onze lezers behoeft niet uiteengezet, dat dit in flagranten strijd is met Gods Woord.“

En dan een paar regels verder gaat hij voort:

„Maar deze ergste vorm van kerkisme is door den loop der omstandigheden op het oogenblik geworden de onschuldigste vorm. Hij bestaat tegenwoordig bijna alleen in theorie.“ (Spatieering van mij. B.)

Welnu, ik heb eenigen twijfel geuit of dit oordeel niet wat optimistisch was. Ik had zelf een paar ervaringen opgedaan, die mij grond voor dezen twijfel gaven. Niet bij een bepaalde kerk, maar bij kerkmensen.

Met betrekking tot dit kleine onderdeel van zijn betoog nu heb ik letterlijk gezegd: „Ik weet niet of hij (Dr Hepp) misschien wat al te optimistisch is“. En dus mijn auditorium willen zeggen: het komt ook nog wel eens in de praktijk voor, misschien nog meer dan Dr Hepp meent.

Ziedaar, geachte opponent, de volledige uiteenzetting van de zaak.

Als ik een steek op moet rapen, dan is het niet uit mijn breisel, maar uit het overigens niet onverdienstelijk kousje van den rapporteur.

Ik dank der redactie voor de gelegenheid nie in „haar blad“ geboden en verzeker haar, dat ook mijn bedoeling is de eer van „De Reformatie“ naar mijn vermogen voor te staan en te bevorderen. Heemstede, 5 Juli 1922. BROUWER.

Met genoegen lezen we deze toelichting.

Wel hebben we nog steeds niet gevat, in welk opzicht wij ietwat meer optimistisch zouden hebben geoordeeld over een der vormen van het kerkisme.

Hij zegt, dat hij nog wel een paar ervaringen heeft opgedaan van kerkmensen, die aan het kerkelijk instituut de zaligheid bonden.

En ik liet in mijn artikelen daarvoor de nodige ruimte. Ik beweerde niet, dat dit soort van kerkisme tegenwoordig alleen in theorie bestaat, maar ik voegde erbij, bij n.a. ik kon n.l. zelf ook van eenige ervaringen spreken. Vandaar dit „bijna“.

Ik geloof dan ook, dat zelfs elk verschil van nuanceering tusschen de meening van Ds B. en de mijne ontbreekt.

Maar daarom ware het dunkt mij beter geweest, dat hij hierover in zijn referaat gezwegen had.

Men moet ook wat doen of laten om de verslaggevers.

Ik zou daarvan eigenaardige staaltjes kunnen vertellen.

Bij beroepsverslaggevers komt het minder vaak voor, maar vooral amateur-verslaggevers drukken zich gemeenlijk sterker uit dan de spreker.

Wat deze onder het grootste voorbehoud mededeelt, laten de verslaggevers hem het liefst met de meeste stelligheid verzekeren.

Verslaggevers houden over 't gemeen evenals de lezers, voor wie zij schrijven, veel van absolute uitspraken.

Daarom vind ik het steeds het best, dat op gewichtige vergaderingen als een Theologische Schooltag de referent zelf het communiqué opmaakt. (Bij gewone lezingen gaat dit natuurlijk niet.)

Heeft hij hiervoor geen tijd, dan verdient het aanbeveling, dat het verslag niet aan één persoon in handen worde gegeven om dat rond te zenden aan de geheele pers, doch dat men dan de concurrentie tusschen de verslaggevers vrij spel geeft.

Bij vergelijking van de verschillende verslagen nadert mij dan lichter het origineele referaat.

Zoo wordt misverstand lichter voorkomen.

Het trappeert mij dezer dagen, dat de pers door gaat het verslag van Dr Brouwers referaat te publiceren, zonder even nota te geven van onze rectificatie.

Dit is vergeeflijk vooral als de zomervacantie op til is.

Dan komt knippen soms het best te pas.

Maar hieruit volgt, dat het beter is van meetaf voor een juist verslag zorg te dragen.

Misschien kunnen deze opmerkingen nog dienen voor toekomstige referenten.

In elk geval bestaat de „tegenstelling“ niet. Die is versmolten.

Het been zit weer in 't lid.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

De critiek op de christelijke vakbeweging.

(Slot.)

Tegen de christelijke vakbeweging zijn in den laatste tijd tal van bezwaren ingebracht. Deze bezwaren groonden zich al op de II. S. of op factische tenstanden. Het eerste kan niet volgehouden, omdat de Schrift naast berusting, ook activiteit predikt, waarom de critiek alleen steun kan vinden in praktische fouten. Deze zijn vooral hurin te zoeken, d.i. in en na November 1918 heeft elementen in de christelijke vakbeweging zijn ingedrongen, die er niet thuis hooren, en door deren ongewenschten aanval, die organisatie niet die principiele kracht heeft ontwikkeld, als verwacht werd om noodzakelijk was.

Wat moet het antwoord zijn op de critiek, die in den laatste tijd op de christelijke vakorganisaties werd geëfend? Zeker niet dit, dat onze vakverenigingen zich om al de ingebrachte bezwaren niet behoeven te bekommeren, en kunnen voortgaan alsof er geen wolke aan den hemel drijft. Zulk een struisvogelpolitiek zou tot droeve gevolgen leiden, en degene, die nog neiging gevoelt om oot en oog voor de grieven te sluiten, zij gewaarschuwd, dat de ontgoocheling bitter kan zijn. Bovendien dwingt de werkelijkheid zelve tot ernstig nadenken. De christelijke organisaties zien haar ledental terugloopen, en moeten klagen over ingezonkenheid en lusteloosheid. Er wordt hoe langer hoe meer een reactie openbaar tegen den strakgespannen organisatieband. De noodzakelijkheid van aansluiting, die voor een drietal jaren plotseling alom sterk gevoeld werd, weegt nu lang zoo zwaar niet op de harten, en het is mijn ervaring, dat de sympathie voor het organisatieleven eer vermindert, dan toeneemt. Daarom zou het onverantwoordelijk wezen de gerezen klachten voor kennisgeving aan te nemen, en te doen, alsof er geen aanmerking gemaakt werd, doch we moeten ons ernstig rekenschap geven, van wat we zijn, en van wat tegen onze actie wordt aangevoerd.

Maar wat moet er dan gedaan worden? Moeten we geheel van koers veranderen?

M.i. is dit vooreerst nog niet mogelijk. Al zou ik liever een anderen vorm zien dan den tegenwoordigen, waarin patroons en arbeiders zoo licht tegenover elkaar komen te staan, en al zou het kostelijk wezen, wanneer de patriarchale verhoudingen in het leven konden geroepen worden, de constructie van het sociale leven onzer dagen laat